

ARCHEOLOGIA TECHNICA

30 / 2019 / ODBORNÉ RECENZOVANÉ PERIODIKUM

ZKOUMÁNÍ VÝROBNÍCH OBJEKTŮ A TECHNOLOGIÍ ARCHEOLOGICKÝMI METODAMI
EXAMINATION OF PRODUCTION FACILITIES AND EQUIPMENT BY THE ARCHAEOLOGICAL METHODS

SESTAVIL / EDITED BY

Mgr. Ondřej Merta

REDAKČNÍ RADA / EDITORIAL BOARD

Mgr. Marián Čurný

Mgr. Petr Holub

Ing. Jiří Hošek, Ph.D.

doc. Mgr. Petr Hrubý, Ph.D.

Bc. Matěj Kmošek

Mgr. Ondřej Merta

Mgr. Pavla Stöhrová (tajemnice RR)

ODBORNÉ RECENZE / REVIEWED BY

Ing. Martin Barák

Mgr. et Mgr. Tereza Kuchaříková Blažková, Ph.D.

Mgr. Petr Holub

Ing. Jiří Hošek, Ph.D.

doc. Mgr. Petr Hrubý, Ph.D.

Mgr. Václav Kolařík

Mgr. Petr Kos

PhDr. Irena Loskotová, Ph.D.

Mgr. Ondřej Merta

PhDr. Petra Mertová, Ph.D.

PhDr. Věra Souchopová, CSc.

Mgr. Dominik Talla, Ph.D.

Mgr. Antonín Zúbek, Ph.D.

REDAKČNÍ PŘÍPRAVA A TISK / EDITORIAL COOPERATION, PRINT

Mgr. Pavla Stöhrová, Sandra Strapková, Igor Řezáč, Reprocentrum Blansko

Archeologia Technica is systematically peer-reviewed publication dealing with various topics related to „examination of the production facilities and technologies by the archaeological methods“, industrial archaeology and practical experiments. The ambition of the publisher is to present and solve problems related to the archaeological research of technical and technological equipment, documentation and preservation of industrial heritage as well as the results of practical experiments performed in reconstructions of old production facilities.

© TECHNICKÉ MUZEUM V BRNĚ, 2019

Technické muzeum v Brně / Purkyňova 105, 612 00 Brno

Tel.: 541 421 416 / www.tnbrno.cz

ISSN 1805-7241

ISBN 978-80-87896-77-8

Reprodukování snímků a materiálů uveřejněných v této publikaci je možné pouze se souhlasem vydavatele a jejich vlastníků, autorů a správců.

NÁLEZY STŘEDOVĚKÝCH VÁPENICKÝCH PECÍ ZE ZÁCHRANNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ NA DOMINIKÁNSKÉM NÁMĚSTÍ V BRNĚ

Václav Kolařík, Marek Peška, Antonín Zůbek

Archaia Brno, z. ú.

Cílem příspěvku je informovat o nálezích středověkých vápenických pecí v prostoru Dominikánského náměstí v Brně. Při záchranných archeologických výzkumech realizovaných v letech 2000 a 2018 byly dokumentovány relikty pěti objektů, které lze zřejmě spojovat s nejstarším stavebním obdobím vznikajícího města, v tomto prostoru především s výstavbou významných dominant někdejšího Rybného trhu kláštera dominikánů s příslušným kostelem sv. Michala, případně tzv. Královské kaple a domu cisterciáček.

Klíčová slova: vápenické pece – středověk – Brno – město – archeologický výzkum

FINDS OF MEDIEVAL LIME KILNS DURING RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS THE DOMINICAN SQUARE IN BRNO

The aim of the contribution is to inform about the finds of medieval lime kilns in the area of the Dominican square in Brno. During archaeological rescue excavations conducted in the years 2000 and 2018, the relics of five objects were documented, probably associated with the oldest epoch of the building of the city, in this area specifically linked to the construction of important landmarks of the former Fish market of the Dominican Order monastery with the adjacent church of St. Michael, eventually also the Royal chapel and House of the Cistercian Nuns.

Key Words: lime kilns – middle age – Brno – city – archaeological excavation

Cílem příspěvku je informovat o nálezích středověkých vápenických pecí v prostoru Dominikánského náměstí v Brně. Učiněny byly během dvou záchranných archeologických výzkumů, které se zde uskutečnily v letech 2000 a 2018. První byl realizován v souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ (o projektu např. *Merta a kol. 2000, 6*; k samotnému výzkumu *Merta – Peška 2002*), druhý vyvolala provedená stavební rekonstrukce náměstí (*Kolařík – Peška – Zůbek 2019*). Obě akce zajistili pracovníci společnosti Archaia Brno z. ú. Celkově bylo podchyceno pět objektů, které je možné považovat za vápenické pece.

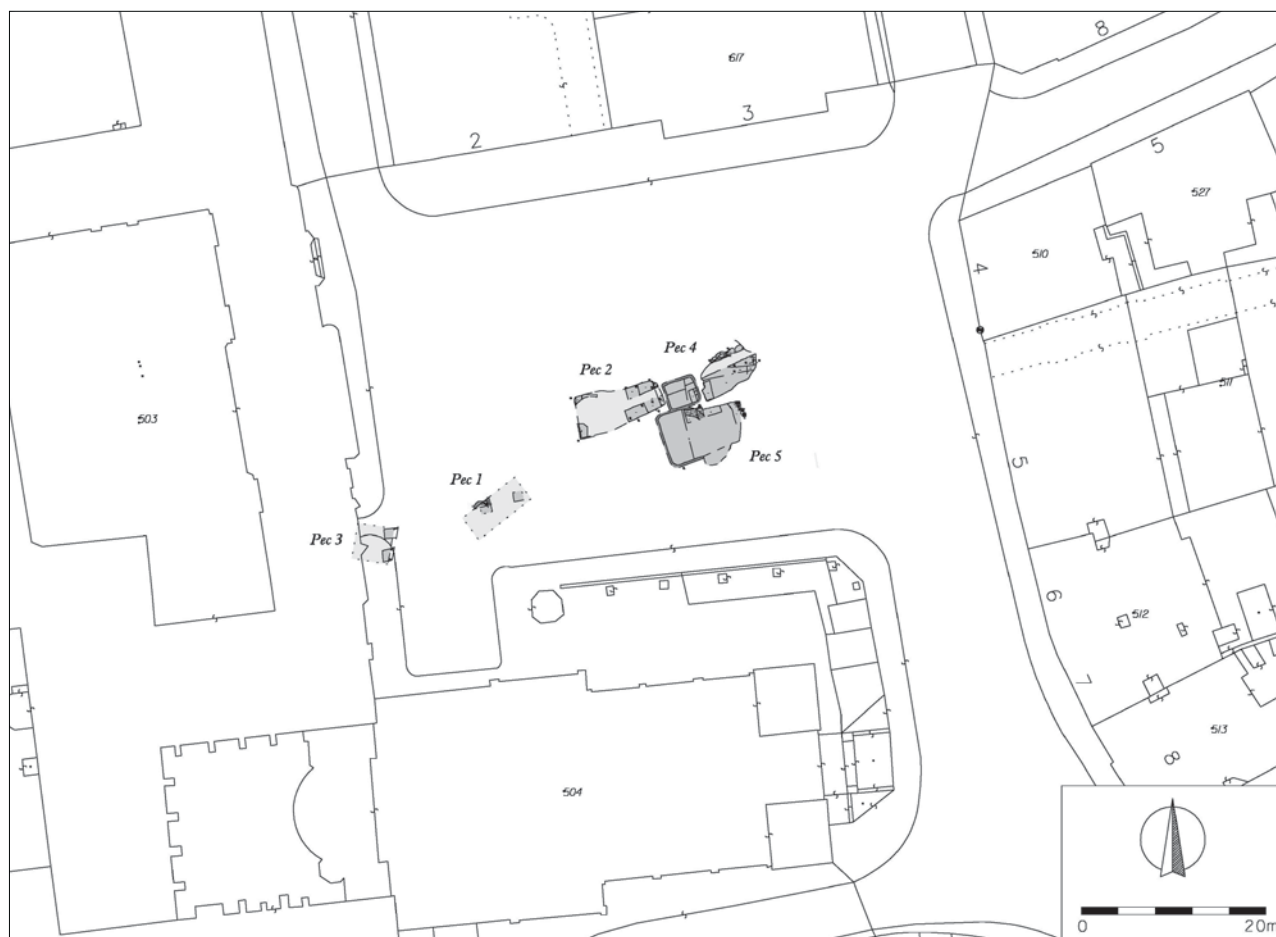
HISTORICKÝ KONTEXT

Prostor Dominikánského náměstí a jeho blízkého okolí představuje jedno z klíčových center středověkého Brna. Velký význam má především pro období vzniku a nejstarší historie města. Někteří z badatelů sem, ke kostelu sv. Michala, kladli předhradí brněnského hradu, který předpokládali na Petrském vrchu. Kostel sv. Michala pak někteří považují za velkofarní, prvně doložený roku 1141, kdy však již tuto funkci převzal kostel na Petrově (srov. *Richter 1936; Konečný 1996, 7–20*). Prostor vlastního náměstí býval rovněž spojován s dodnes přesvědčivě nelokalizovaným starým tržištěm (*forum Antiquum*), zmiňovaným v písemných pramenech (*Tenora 1928, 400; Vičar 1975, 284–288*). Při budování města zde bylo zřejmě někdy ve 20. a 30. letech 13. sto-

letí vytyčeno tržiště, jehož název Rybný (*forum Piscium*) nebo také Starý rybný trh souvisel s jeho využitím jako místa, kde se nabízely a prodávaly především ryby (*Flodrová 1997, 56–57*). Dvě hlavní tržiště města sice představovaly Horní (*forum Superior*, dnes Zelný trh) a Dolní trh (*forum Inferior*, dnes náměstí Svobody), velkou důležitost si však udržoval také Rybný trh. Přispívala k ní nepochybně přítomnost významných budov, které stály po jeho krajích: na západní straně dominikánský klášter s kostelem sv. Michala, na jižní markraběcí dvůr a v severní frontě dům cisterciáček a tzv. Královská kaple (např. *Flodrová 1995, Peška 2015, Severinová – Severin 2006*). Rozloha náměstí doznala do dnešní doby značných změn. Původní prostor byl asi o čtvrtinu menší, k výraznému posunu došlo zejména v případě severní hranice v rámci asanace zástavby na počátku 20. století.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI A POPIS OBJEKTŮ

Pro zajištění jednoznačné identifikace byly nalezené pece pro potřeby článku označeny jako Pec 1 až Pec 5. První dvě byly objeveny v roce 2000 a při rekonstrukci náměstí došlo k doplnění důležitých informací k jejich předpecím. Další tři pece jsou zcela novým nálezem z roku 2018. Pece 1 a 3 se nacházely v jihozápadním koutě náměstí, ostatní byly vybudovány ve vzájemném těsném sousedství takřka v samotném středu centrální plochy náměstí (obr. 1).

Obr. 1: Poloha zkoumaných vápenických pecí

Pec 1

Segment pece zachytila štola ražená horizontálním směrem z průzkumné šachty A6. Odkrýt se podařilo část peciště se silně propálenou severní stěnou a kamennou destrukcí topného kanálu, na základě jehož přítomnosti mohl být obslužný prostor pece očekáván ve východním sousedství.¹ Spojeny s ním byly zásypové uložení zkoumané v dílčí malé sondě během výzkumu v roce 2018. Přesný půdorys a rozměry pece a předpecní jámy zůstaly neznámé. Zkoumaná délka severní stěny činila 2 m, stejnou hodnotu musela přesahovat hloubka peciště. Z hlediska problematiky užitého surovinového zdroje pro pálení vápna je důležitá skutečnost, že ve zkoumaném segmentu destrukce topného kanálu byl zastoupen výhradně krinoidový vápenec. Zánik pece lze klást ještě do průběhu 13. století a to na základě keramických zlomků odebraných ze souvrství, které překrylo destrukci pece (obr. 2 a 3).

Pec 2

Pec byla objevena v roce 2000 v průzkumné šachtě A7. Situace přítomných archeologických situací zde byla poměrně složitá a při omezených parametrech výzkumu poměrně nejednoznačná. Středověký terén byl navíc silně narušen vybudováním novověké studny. Jednoznačně se podařilo identifikovat jihozápadní nároží pece.

Obr. 2: Pec 1 - půdorys. Tmavě šedě propálená stěna, středně šedě zkoumané části, světle šedě hypotetický rozsah. S.j. 1500 – výkop peciště, s.j. 1900 – kamenná destrukce topného kanálu

¹ Při popisu pecí je užitá odborná terminologie představená v publikaci Kos – Válek 2016, 49.

Obr. 3: Pohled od jihozápadu na segment destrukce topného kanálu Pece 1 (Fotoarchiv Archaia Brno z. ú. – foto č. A099-67-179)

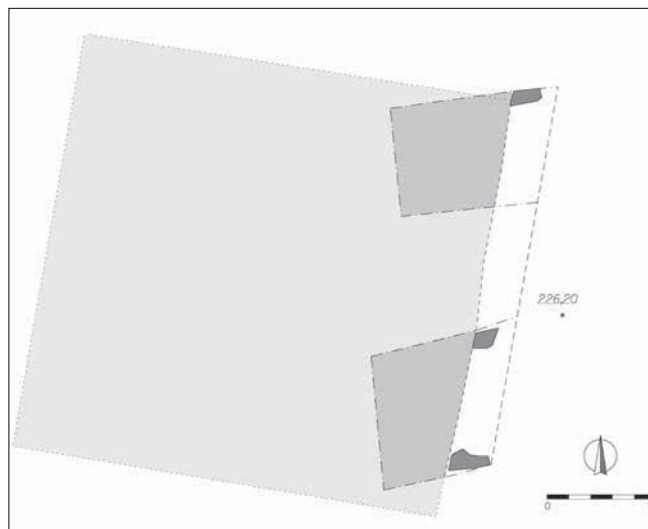
Obr. 4: Pece 2 - půdorys. Tmavě šedě propálené stěny, středně šedě zkoumané části, světle šedě rekonstruovaný rozsah. S.j. 510 – výkop peciště, s.j. 560=568 – výkop předpecní jámy

V prostoru zachyceného peciště byl při dně dokumentován pozůstatek vápenného výpalku překrytého hlinitým zásypem. Maximální dosažená hloubka výkopu peciště činila 3,30 m, vzhledem k vápenné vrstvě lze očekávat dno těsně pod touto úrovní. Velkou část pece zničila výkopová jáma zmíněné studny. Severně od ní bylo dokumentováno severozápadní nároží bližší neurčeného výkopu (s.j. 505 = 506), který byl v náleзовé zprávě interpretován jako předpecí. Společně s ním by pec dosahovala délky 4,50 m. V současné době se situace nejeví tak jednoznačně. Při výzkumu v roce 2018 byl ve východním sousedství pece zaregistrován rozsáhlý výkop přibližně obdélného půdorysu (3,30 × > 4,40 m). Nemohl být sice bližší zkoumán, ale vzhledem k jeho prostorové dispozici, kdy v podstatě respektoval půdorys pece a byl k ní orientován po svahu dolů, lze právě tento prohlásit za její obslužný prostor (s.j. 560 = 568). S ním by pec dosahovala délky 9,50 m. Výkop s.j. 505 = 506 by při této dispozici mohl tvořit severozápadní nároží peciště, jeho stěny ovšem nebyly propáleny. Patrně ho bude nutné spojovat s jinou aktivitou, pokud bychom nechtěli uvažovat o změně v dispozici pece a umístění její předpeční jámy, tedy o dvou fázích její existence. Zánik pece lze klást ještě do průběhu 13. století a to na základě odhadu stratigrafické situace terénu a získaných keramických zlomků z příslušných uloženin (obr. 4).

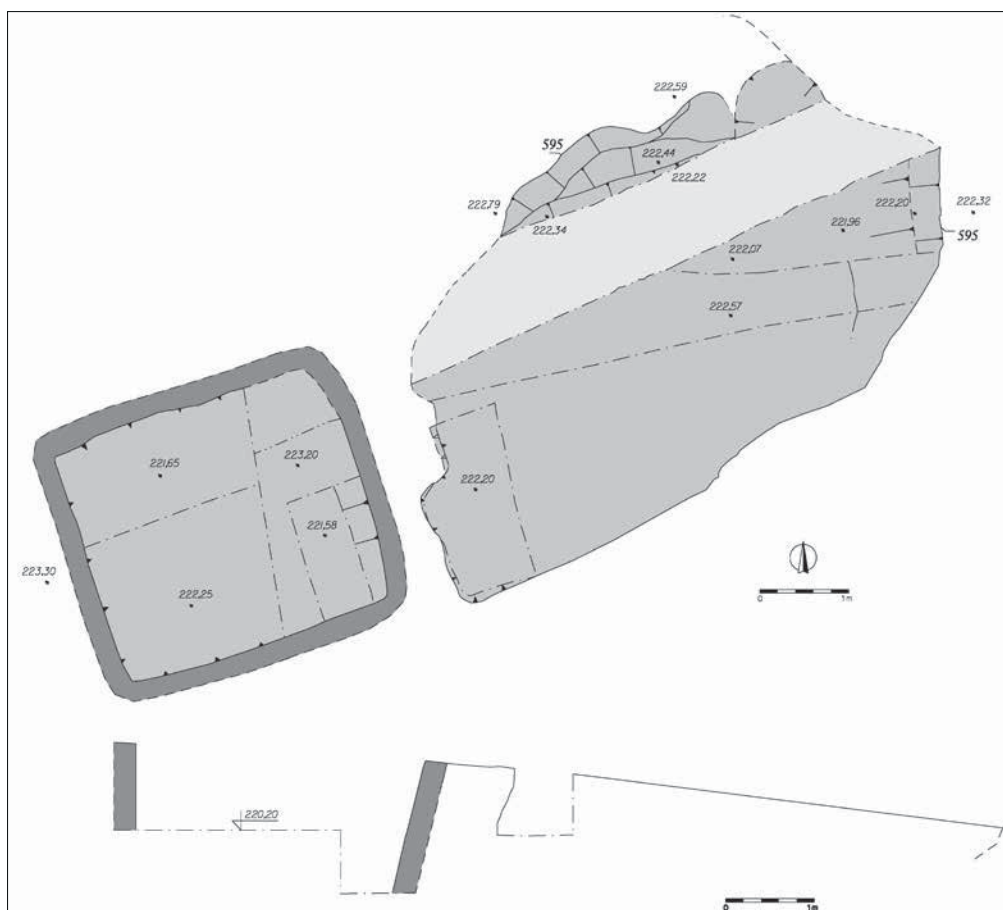
Pec 3

Pec nebyla ve své podstatě zkoumána. Identifikována byla při dohledu výkopů dešťových svodů a to především na základě dílčích segmentů silně propálené východní stěny, které byly pozoro-

rovány na vzniklých profilech. Lze předpokládat, že západní stěna pece byla zničena při výstavbě Zemského domu (Nové radnice). Půdorys a rozměry pece se nepodařilo určit. Víme pouze, že délka východní stěny činila minimálně 3,50 m, hloubka přesahovala 1 m. Bližší informace se nepodařilo získat ani k datování pece. Je pravděpodobné, že obslužný prostor byl umístěn po svahu terénu ve východním sousedství peciště. V takovém případě by je odděloval ponechaný blok podloží (obr. 5).

Obr. 5: Pec 3 - půdorys. Tmavě šedě propálená stěna, středně šedě zkoumané části, světle šedě hypotetický rozsah

Obr. 6: Pec 4 – půdorys a podélný řez. Tmavě šedě propálené stěny, středně šedě zkoumané části, světle šedě nezkoumaná část. S.j. 595 – výkop předpeční jámy

Pec 4

Vlastní pec měla obdélný půdorys o rozměrech 3,20 × 2,80 m. Jejího dna nebylo dosaženo, hloubka přesahovala 1,70 m. Stěny byly přímé, svislé, pouze východní stěna (směrem k předpeci) měla strmý sklon. Obslužný prostor byl vyhlouben směrem po svahu při východní stěně, přičemž od peciště ho odděloval 0,60 až 1 m

široký blok podloží. Představovala ho jáma o přibližně oválném půdorysu o rozměrech 6,50 × 4 m (s.j. 595). Ani v představené maximální zkoumané hloubce se nepodařilo zachytit stopy tahového kanálu (či kanálů), který musel propojovat předpeci s prostorem pece. Zánik pece lze klást do 13. století a to na základě fragmentů keramiky získaných ze zkoumaných výplní (obr. 6 až 8).

Obr. 7: Pohled od východu na západní část Pece 4 (Fotoarchiv Archaia Brno z. ú. – foto č. 7263-2018)

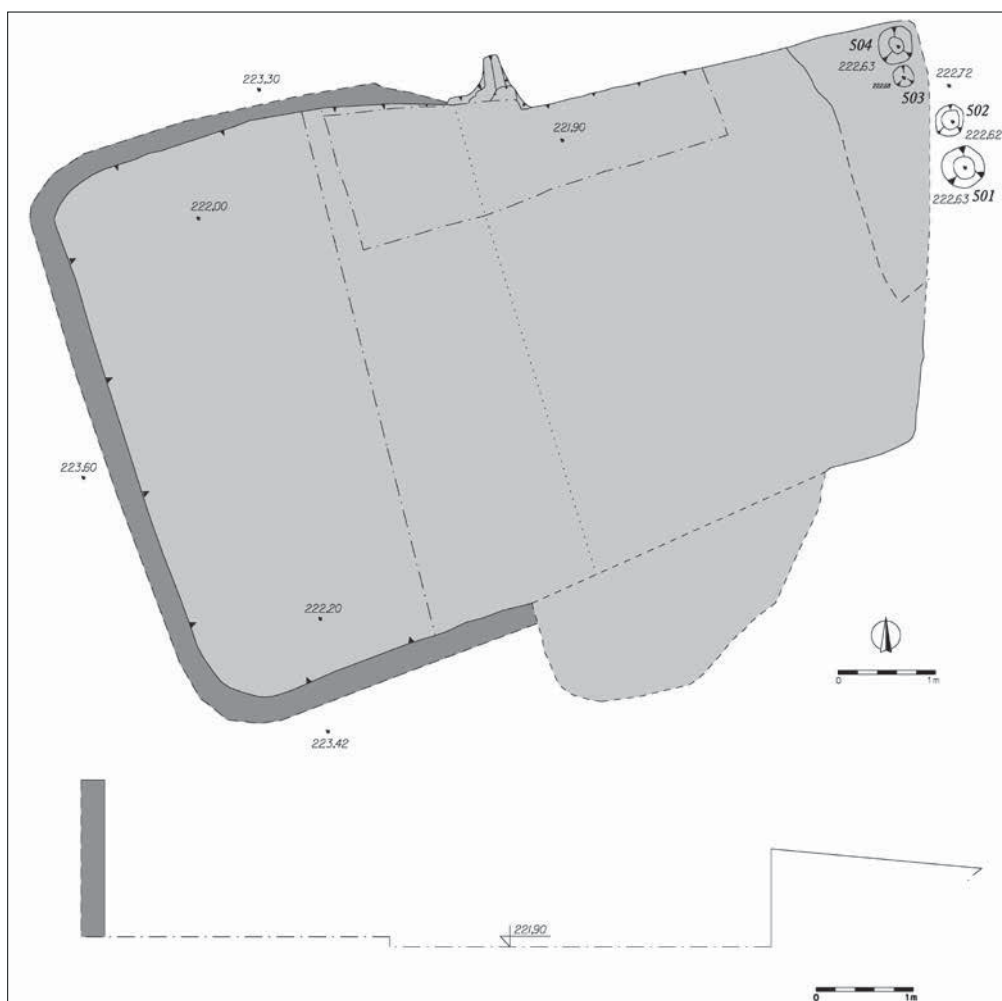
Obr. 8: Pohled od severu na jihozápadní roh Pece 4. V pozadí je patrná Pec 5 (Fotoarchiv Archaia Brno z. ú. – foto č. 7336-2018)

Pec 5

Vlastní pec měla obdélný půdorys o rozměrech 5,60 × 4,20 m. Jejího dna nebylo dosaženo, hloubka přesahovala 1,70 m. Stěny byly přímé, svislé. Na východě byl prostor pece otevřen přímo do obslužného prostoru, který byl umístěn směrem po svahu terénu. Tvořila ho jáma přibližně obdélného půdorysu o rozměrech 4,50 × 3,70 m. Od prostoru peciště ji původně oddělovala zřejmě kamenná plenta. Při východní hraně předpecní jámy byly dokumentovány výkopy čtyř sloupových jamek (s.j. 501–504). Není vyloučeno, že mohly souviset s provozem pece nebo náležet k zastřešující konstrukci. Zánik pece lze klást do 13. století a to na základě keramického materiálu odebraného ze zkoumaných výplní. Nalezena byla také dosud blíže neurčená mince brakteátového typu (obr. 9 a 10).

SHRNUTÍ POZNATKŮ

Z popisu jednotlivých vápenických pecí jasně vyplývá, že parametry a charakter jejich výzkumu neumožňují rekonstruovat jejich přesnou podobu. Celý půdorys byl odkryt pouze u Pecí 4 a 5, do jisté míry sice také u Pece 2, zde však nebyla situace zcela jednoznačně interpretovatelná. Někdejší hloubku lze odhadovat pouze u Pece 2. Ve všech případech šlo o pece jámového typu doplněné zahluobeným předpecím. U Pece 4 bylo peciště od obslužného prostoru odděleno ponechaným blokem podloží. O využití stejného řešení lze uvažovat také v případě Pece 3, k jednoznačnému potvrzení ovšem nedošlo. U Pecí 1 a 5 tvořila předěl zřejmě kamenná plenta. Snad tomu tak mohlo být i u Pece 2, ani v tomto ohledu se však situaci nepodařilo náležitě vyřešit. U žádné z pecí nebylo umožněno zkoumat případné konstrukční detaily peciště (počet tahových kanálů atd.). Jejich neúplná exkavace rovněž neposkytla adekvátní informace k objektivním úvahám o surovinném zdroji, který byl užít k výpalu vápna. Pouze u Pece 1, kde byl odhalen zřejmě segment kamenné destrukce tahového kanálu,

Obr. 9: Pec 5 – půdorys a podélný řez. Tmavě šedě propálené stěny, středně šedě půdorys pece a předpecí. S.j. 501 – 504 – výkopy sloupových jamek

² K možným zdrojům vápence v nejbližším okolí středověkého Brna např. Kos 2000, 14–18.

³ K problematice brněnské keramiky tohoto období Procházka – Peška 2007.

Obr. 10: Pohled od východu na západní část Pece 5. Vpravo je patrná Pec 4 (Fotoarchiv Archaia Brno z. ú. – foto č. 7280-2018)

byly přítomny (a to výhradně) krinoidové vápence.² Poznanými parametry pece nevybočují z obecné charakteristiky vápenicových pecí, kterých bylo v prostoru jádra města a jeho historických předměstí zkoumáno již několik desítek (Kos 2000; Kolařík – Peška 2005). Pec 5 lze před chystanou revizí poznatku prohlásit za dosud největší odhalený objekt. Kapacitně je s ní srovnatelná pouze pec objevená při archeologickém výzkumu, který se uskutečnil v areálu minoritského kláštera v letech 1987–1988 (5,20 × 4 m; Kos 2000, 38; Procházka 2011, 237).

Časové zařazení pecí bylo možné pouze na základě běžných archeologických postupů, takže výhradně se na něm podílel rozbor získaného archeologického materiálu, především keramických zlomků. Výstavbu, fungování a zánik pecí lze touto metodou datovat obecně do 13. století, velice pravděpodobně je možné uvažovat spíše o jeho první polovině.³ V tomto ohledu je nutné si ovšem uvědomovat limity a rizika tohoto způsobu časového určení. Žádný archeologický mobiliář nebyl získán pouze v případě Pece 3. Zda mohly pece fungovat alespoň po jistou dobu současně, je otázkou. Z hlediska této problematiky je zajímavé především vzájemné postavení Pecí 2, 4 a 5. Nacházely se v těsné blízkosti, aniž by se ovšem narušovaly. Peciště Pecí 4 a 5 byla u sebe tak blízko, že jejich jižní a severní stěna byla takřka shodná (vzdálenost líců pouze 20 cm). Tato skutečnost sama o sobě vylučuje současné fungování. V tomto ohledu jsou rovněž zajímavé poznatky, že prostory objektů byly ve zkoumaných partiích vyplněny uloženinami s dominantním zastoupením přemístěného podloží. Mohlo by to naznačovat postup, kdy při výkopu nové pece byl zasypáván prostor staršího, z nějakého důvodu již nevyhovujícího objektu. Přemístěným podlozím bylo zasypáno peciště i obslužný prostor Pece 4 a předpecní

jámy Pecí 2 a 5. S výplněmi předpecí Pece 5 jasně kontrastovaly zásypy vlastního peciště. Ve zkoumané partii ho tvořily především uloženiny odpadního charakteru. Dokumentovaná situace naznačovala možnost, že nejdříve byla zasypána předpecní jáma, přičemž nějaká překážka (plenta pece?) bránila pronikání zásypů do prostoru peciště. Teprve po odstranění této překážky (minimálně její horní části) byla zasypána vlastní pec.

Velmi těsná blízkost pecí při vzájemném respektování svých půdorysů opravňuje k vyslovení myšlenky, že všechny tři pece fungovaly v krátkém období nikoliv však za současného provozu. Zřejmě byly budovány v prostoru, který byl vymezen během stavební činnosti k těmto účelům. Potřeba velkého množství vápna a zřejmě malá životnost těchto objektů si vyžádaly postupné vybudování tří pecí. Možná je ovšem také varianta, že pece byly v prostoru zřízeny ve větším časovém odstupu při různých stavebních akcích. Jejich vzájemné nenarušení může být dílem náhody nebo udržené povědomosti či v terénu stále viditelné přítomnosti někdejších zařízení. Nevhodnost již dříve narušeného podloží mohla být také dodatečně zjištěna při kopání nové pece. Pece byly nalezeny v místech, která byla po celý středověk volným prostranstvím Rybného trhu. Rozptýlení Pecí 1 a 3 mimo tento prostor by naznačovalo jejich vybudování během jiných stavebních počínů než těch, ke kterým se vázaly Pece 2, 4 a 5. Obě se nacházely na ploše, která byla minimálně od závěru 13. století či 1. poloviny 14. století součástí hrbitovního areálu vymezeného ohradní zdí. Přítomnost dalších pecí v prostoru dnešního náměstí není vyloučena, nikoliv však na centrální ploše náměstí, která byla archeologicky ohledána kompletně. Možnost se nabízí v západní části náměstí podél fronty Nové radnice a v jižní partii, pod terasou při severní stěně kostela sv. Michala.

ZÁVĚR

Samotná historická věda není pro nedostatek písemných pramenů schopna sama řešit zásadní otázky spojené s nejstarším etapou utvářejícího se města, proto se na jejich sledování zaměřuje brněnská městská archeologie. Prostor Dominikánského náměstí není v tomto ohledu výjimkou, potřeba poznání historického vývoje tohoto místa se navíc zintenzivňuje skutečností, že náměstí a jeho blízké okolí představuje jedno z klíčových center středověkého Brna. Svým dílem přispívá k tomuto poznání i nález pěti vápenických pecí. Jejich provoz je nutné dát do souvislosti s poměrně rozsáhlou stavební činností spojenou s výstavbou zděné architektury. Jako první se v této části města nabízí výstavba kláštera dominikánů s kostelem sv. Michala. Opomenout nelze ani poměrně nedaleký průběh městské hradební zdi. Zděná architektura je rovněž doložena v zástavbě severní fronty Rybného trhu s pozdějšími dominantami tzv. Královské kaple a domu cisterciáček.

V tomto ohledu koresponduje objev vápenických pecí na Dominikánském náměstí s kontextem nálezů dalších středověkých vápenek z prostoru města, které jsou prostorově svázány s budováním velkých objektů zděné architektury, především městského opevnění a kostelů. Pečlivou analýzou bude muset být ověřena přítomnost těchto objektů v mladším než nejstarším stavebním horizontu města. Pozornost se bude soustředit také na vyhodnocení nálezočných podmínek a odhadu možných příčin jejich vybudování, buď jako jednorázových účelových solitérů, nebo naopak jako součástí etablovaných provozních areálů stavebních hutí. S druhou možností budeme moci po konečném vyhodnocení zřejmě spojit publikovaný nález tří vápenických pecí z Moravského náměstí (Kolařík – Peška 2005) rozšířený v roce 2010 o objev dalších tří pecí v blízkém sousedství na Joštově ulici (Dejmal a kol. 2011, 114). Druhý ze specializovaných stavebních provozů s pěti dokumentovanými pecemi byl zachycen výzkumem v roce 2013 při výstavbě podzemních garáží před Janáčkovým divadlem (Černá a kol. 2014, 183–184; Holub – Kolařík 2013). Oba areály se nacházejí v prostoru někdejších předměstí v předpolí městských hradeb.

Příspěvek nebyl zamýšlen jako podrobné vyhodnocení technických parametrů nalezených vápenických pecí či snaha o přesnou rekonstrukci technologie výrobních procesů s nimi spojených. Ostatně vzhledem k limitovanému výzkumu a omezeným zjištěním není toto v objektivním formátu možné. Jedná se především o zpřístupnění informací k aktuálním nálezům učiněným v roce 2018 a o doplnění naposledy publikovaných závěrů o vápenické činnosti v prostoru jádra města a jeho historických předměstí (Kolařík – Peška 2005). Jistým způsobem článek předchází chystané sumarizující pojednání o všech dosavadních nálezích vápenických pecí v brněnském prostoru včetně katalogového zpřístupnění dokumentovaných situací.

Stěžejním zájmem příslušného badatelského kolektivu je poznání historického kontextu přítomnosti těchto výrobních zařízení na území města. Vyhodnocením archeologické prameně základny chce přispět k řešení otázek spojených s principy a okolnostmi středověké stavařské praxe, fungování stavebních hutí a příslušných řemesel. Konkrétní fenomén vápenických pecí, potažmo výroby vápna, nabízí v tomto směru řadu podnětných informací a nava-

zujících otázek. Brněnská kolekce těchto výrobních zařízení skýtá dobrou možnost pro pokus dát alespoň na některé z nich odpověď. S počtem několika desítek objektů s návazností na vyhodnocení příslušného archeologicko-historického kontextu představuje v českých zemích ojedinělý soubor. Pro budoucí závěry bude bezpodmínečně nutná konfrontace se závěry historického bádání. Také ony jsou sice pro tuto problematiku, zvláště u zcela konkrétních záležitostí a jednotlivostí, dosti omezené, avšak důležitý je především stanovený historický rámec, jehož hranice by archeologické hypotézy neměly překračovat. Naopak analýza archeologických pramenů může napomoci upřesnění pohledu historické vědy. Snad se ve spolupráci obou vědních disciplín podaří vnést větší světlo do jedné z oblastí „všední“ historie středověku.

LITERATURA A PRAMENY

Černá a kol. 2014: Černá, L. – Holub, P. – Kolařík, V. – Merta, D. – Peška, M. – Sedláčková, L. – Zůbek, A. 2014: Brno (okr. Brno-město). Přehled výzkumů 55-2, 171–205.

Dejmal a kol. 2011: Dejmal, M. – Holub, P. – Kolařík, V. – Merta, D. – Peška, M. – Sedláčková, L. – Zbránek, H. – Zůbek, A. 2011: Brno (okr. Brno-město). Přehled výzkumů 52-2, 106–133.

Flodrová, M. 1995: „Královský“ a „markraběcí“ dům v Brně. Brno v minulosti a dnes 13, 65–89.

Flodrová, M. 1997: Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek. Brno.

Holub, P. – Kolařík, V. 2013: Brno – Janáčkovovo divadlo, podzemní garáže. Předběžná zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu. Rukopis zprávy z akce A01/2013 uložený v archivu Archaia Brno z. ú.

Kolařík, V. – Peška, M. 2005: Středověké vápenické pece z Moravského náměstí v Brně. Archeologia technica 17, 30–42.

Kolařík, V. – Peška, M. – Zůbek, A. 2019: Závěrečná zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Dominikánské náměstí – rekonstrukce“. Rukopis nálezočné zprávy z akce č. A13/2018 uložený v archivu Archaia Brno z. ú.

Konečný, L. 1996: Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků. In: Forum brunense 1995/1996, 7–20.

Kos, P. 2000: Středověké vápenické pece v Brně a jeho okolí. Brno. Rukopis seminární práce Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Kos, P. – Válek, J. 2016: Experimentální výpal vápna v šestikanálové vápené peci z období vrcholného středověku. Archeologia technica 27, 32–50.

Merta a kol. 2000: Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2000: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999. Přehled výzkumů 41 (1999), 35–61.

Merta, D. – Peška, M. 2002: Brno – Dominikánské nám. – statika. Rukopis nálezové zprávy č.j. 18/02 uložený v archivu Archaia Brno z. ú.

Peška, M. 2015: Dominikánský konvent sv. Michala v Brně na Rybném trhu. Historie a stavební vývoj do poloviny 17. století v kontextu střední Evropy. Rukopis disertační práce obhájené na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno.

Procházka, R. 2011: Archeologické doklady výroby z 12.–13./14. století v jihovýchodní části Brna ve vztahu k vývoji zástavby. Forum urbes medii aevi 6, 212–251.

Procházka, R. – Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století. Přehled výzkumů 48, 143–299.

Richter, V. 1936: Z počátků města Brna. Časopis matice moravské 60, 257–314.

Severinová, J. – Severin, K. 2006: Královská kaple v Brně. Brno v minulosti a dnes 19, 295–350.

Tenora, J. 1928: K dějinám Brna v nejstarší době. Jízda biskupských komisařů 26. 6. 1293. Hlídka 45, 400–405.

Vičar, O. 1975: Několik topografických poznámek k jízdě velehradského opata v Brně roku 1293. Časopis Matice moravské 94, 284–288.